

УДК 378.147

*Оксана Микитюк, кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри життєвих компетентностей
Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти вчителів*

СУЧАСНА СТРАТЕГІЯ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкривається зміст екологічного виховання як складової соціально-культурної діяльності. Такий підхід дає можливість розробити методологічні принципи, зміст, засоби, форми і методи розвитку екологічної культури особистості, розвитку культурних цінностей екологічної культури, визначити технологію процесу, систематизувати характеристики, закономірності і принципи розвитку екологічного виховання, аналогічні соціально-культурним технологіям.

Ключові слова: екологоорієнтоване виховання, екологічна культура, екологічна діяльність.

Літ. 15.

*Оксана Микитюк, кандидат сельскохозяйственных наук,
доцент кафедры жизненных компетентностей
Львовского областного института последипломного педагогического образования учителей*

СОВРЕМЕННАЯ СТРАТЕГИЯ ЕКОЛОГООРИЕНТОВАНОГО ВОСПИТАНИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье раскрывается содержание экологического воспитания как составляющей социально-культурной деятельности. Такой подход дает возможность разработать методологические принципы, содержание, средства, формы и методы развития экологической культуры личности, развития культурных ценностей экологической культуры, определить технологию процесса, систематизировать характеристики, закономерности и принципы развития экологического воспитания, аналогичные социально-культурным технологиям.

Ключевые слова: екологоорієнтоване виховання, екологічна культура, екологічна діяльність.

*Oksana Mykytuk, Ph. D. (Agriculture)
Docent of Vital Competences Department
Lviv Region Institute of Postgraduate Pedagogical
Teachers' Education*

MODERN STRATEGY OF ECOLOGICALLY EDUCATION AS A COMPONENT OF SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITY

The article reveals the content of ecological education as a component of social and cultural activity. Such approach let us work out methodological principles, contain, facilities, forms and methods of personal ecological culture development, development of the culture values of ecological culture, to define technology of the process, to codify the features, patterns and principles of ecological education development which are the same to the social and cultural technologies.

Keywords: ecological education, ecological culture, ecological activity.

Постановка проблеми. Екологічна проблематика на сучасному етапі розвитку людства виявляється в постійно наростаючому загостренні протиріч у взаєминах суспільства і природи і залишається на сьогодні вкрай актуальною. При цьому вся складність і серйозність даної ситуації обумовлена не стільки погіршенням стану навколишнього довкілля, економічних ризиків, проблем у інших сферах суспільного життя, скільки кризовим станом самої людини, століттями сформованим

споживацьким ставленням до навколишнього середовища [1, 2, 3, 4].

На перший план виступає необхідність перетворення особистості і суспільства, переорієнтація світогляду людини на екологоорієнтований світогляд, і відповідно, взаємодію з навколишнім середовищем, що забезпечує стійкий розвиток в системі "Людина - Природа - Суспільство".

Очевидно, що у зв'язку з цим провідну роль відіграє спеціальна екологічна освіта в системі

післядипломної освіти, найважливішим напрямком якого є формування підготовки вчителів до усвідомленої та екологічно-доцільної взаємодії з усіма елементами життєдіяльності – соціально-та екологічно орієнтованих фахівців психологічно, теоретично і практично готових до реалізації ідей сталого розвитку природи і суспільства у своїй професійній діяльності, з відповідними соціально-екологічними ініціативами, фахівців з високим рівнем професійно-екологічної культури. Екологічне виховання – складне, комплексне, багатоаспектне поняття. По праву вважається, що проблема екологічного виховання повинна досліджуватися з використанням методологічного апарату педагогіки, соціології, соціальної та етнічної психології, культурології, соціально-культурної діяльності та інших галузей науки. Наукове осмислення екологічного виховання в руслі соціально-культурної діяльності – не тільки перспективний шлях розкриття можливостей природно-культурної спадщини та національно-культурних цінностей в формуванні екологічної культури населення, а й важливий інструмент оптимізації соціальної взаємодії в вирішенні локальних і глобальних екологічних проблем.

Аналіз актуальних досліджень. Прагнення до гуманізації освіти в Україні є характерною особливістю сучасної системи освіти і педагогічної зокрема. Тим не менше це є одним з шляхів подолання негативних явищ у сфері професійної підготовки педагогів. До них можна віднести різні зміни соціального середовища, професійних вимог і технологічних можливостей людства, що веде до створення особливого типу взаємовідносин між суб'єктами навчально-виховного процесу, що сприятиме максимальній реалізації потенційних можливостей особистості та допомагатиме їй у фізичному та духовному розвитку. У основі гуманістичної-орієнтованої освіти знаходяться особливі стосунки – взаємодія, взаємна творчість, здатність реалізувати принципи гуманістичної психології – принцип розвитку, цілісності, гуманності, цільового детермінізму, активності, неекспериментального дослідження особистості та принцип репрезентивності. Разом з тим, майже не вивчені особливості методології і теорії соціально-культурної діяльності у поєднанні з екологічним вихованням, генезис її основоположних принципів, функцій, ціннісно-цільових установок ще слабо вивчені. Дуже цікавий напрям – поєднання екологічного виховання в руслі соціально-культурної діяльності [1, 2, 3, 4]. Ключовим поняттям в нашій роботі є “соціально-культурна діяльність”. У рамках однієї з загальноприйнятих трактувань [2] вона визначається як самостійна підсистема загальної

системи соціалізації особистості у соціальному вихованні та освіті людей. Розглядаючи соціально-культурну діяльність як особливий вид педагогічної діяльності, в процесі якої цінності культури обумовлюють формування якісно нових суспільних відносин, М.М. Ярошенко пропонує наступне визначення: “Соціально-культурна діяльність повинна розумітися як сукупність педагогічних технологій, які забезпечує перетворення культурних цінностей в регулятив соціальної взаємодії, а також технологічно визначає соціалізуючі виховні процеси” [3]. Значною мірою розширює і конкретизує формулювання М.М. Ярошенко Н.В. Сergygin в роботі “Методологія та методика педагогічного дослідження. Він вважає, що соціально-культурна діяльність “покликана в теоретичному, методичному та організаційному плані сформулювати та забезпечити цілеспрямований процес створення умов для мотивованого вибору особистістю змісту, освоєння – ідеалів, ціннісних орієнтацій, форм, засобів і методів освоєння і створення духовних цінностей, що забезпечують індивідуальну самореалізацію” [4]. Це визначення передає, на наш погляд, реальну специфіку соціально-культурної діяльності, включаючи в сферу її педагогічного впливу як окремої людини, так і всю систему соціальної взаємодії у всьому різноманітті проявів.

Мета статті. Є ряд обставин, які виникають на сьогоднішньому етапі, які і зумовлюють наукові дослідження у цьому напрямі. З одного боку, це пов'язано зі змінами в системі суспільних настроїв, коли екологічне виховання проголошено одним з першочергових загальнодержавних завдань, з другого – з формуванням нового стану екологічного освіти в цілому, яке характеризується інтенсивним пошуком нових методологічних підстав, виходом на больові проблеми сучасності через соціально-культурну сферу. Метою наших досліджень є дослідження проблем екологоорієнтованого виховання як через призму соціально-культурної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз дозволив нам в своїй роботі представити соціально-культурну діяльність як цілеспрямований, мотивований педагогічний процес прилучення людини до культури в спеціально створених умовах, дозволяє використовувати педагогічні технології як інструмент у формування та розвитку духовних цінностей людини у якісно нових суспільних відносинах. У рамках обраного підходу соціально-культурна діяльність розглядається по відношенню – до соціально-орієнтованої діяльності з екологізації вихованню. Соціум, культура, діяльність, культурні цінності

СУЧАСНА СТРАТЕГІЯ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

визначають зміст екологічного виховання. Завдяки конкретизації з точки зору соціально-культурної діяльності екологічна культура, екологічна діяльність, екологічні цінності, екологоорієнтоване середовище набувають особливого сенсу, предметності і конкретизації. Культура в узагальненому вигляді може бути визначена як сукупність матеріальних і духовних цінностей, виражених людством в процесі його історичного розвитку [5]. Екологічна культура з позицій культурології являє собою компонент культури суспільства в цілому і включає в себе оцінювання засобів, якими здійснюється безпосередній вплив людини на природне середовище, а також засобів духовно-практичного освоєння природи (відповідні знання, культурні традиції, ціннісні установки і т.д.).

Екологічний підхід призвів до утворення всередині культурології такого поняття, як “екологія культури”, в рамках якої осмислюються шляхи збереження та відновлення різних елементів культурного середовища, створеної людством на протязі його історії [7]. Зазвичай виділяють дві сторони в системі екологічної культури: духовну (екологічні знання, переконання, цінності) і матеріальну (всі форми діяльносної взаємодії суспільства з природою і результати цієї взаємодії). А.В. Гагарін [7] представляє екологічну культуру суспільства як систему діалектично взаємопов’язаних елементів: екологічних відносин, екологічного свідомості та екологічної діяльності.

У руслі нашого розуміння екологічного виховання як соціально-культурної діяльності в існуванні екологічної культури ми виділяємо два основних структурних елементи – соціально-екологічної форми діяльності, які складаються в штучному середовищі існування людини і опосередковано – побічно впливають на природне середовище; соціально-екологічні цінності, які включають, по-перше, відносини людини безпосередньо до природного середовища існування, по-друге, відносини в матеріально-виробничих сферах людської життєдіяльності, пов’язаних з процесом привласнення людиною природних сил, енергії і речовини; і по-третє, відношення людини до природних умов існування, закріплених в етнекологічних традиціях природокористування. Розглянемо структурні елементи більш докладно.

Діяльність характеризується як специфічна форма активного ставлення до навколишнього середовища, соціуму, що припускає – її доцільну зміну і перетворення [9].

Поняттям екологічна діяльність в найбільш узагальненому вигляді розглядаються в певному

аспекті різні види людської діяльності в матеріально-практичній та теоретичній сферах, в тій чи іншій ступені відносяться до вивчення, освоєння, перетворення і збереження природного середовища [10]. Таким чином, це, з одного боку, найбільш велика область людської діяльності, а з іншого – та область, яка лежить в основі вихідного, первинного життєзабезпечення людини. Мабуть, людина займалася екологічною діяльністю з самого свого виникнення на Землі. Ця діяльність послідовно видозмінювалася в відповідності з ними етапами розвитку екологічної культури, і на сьогодні відповідає новому типу екологічної культури. У практичному плані екологічна діяльність – це виробнича діяльність людини з перетворювальними і природоохоронними цілями, тобто природокористування. В ідеалі культурне природокористування має слідувати принципам нового екологічного мислення, найсучаснішим науковим розробкам, природоохоронним юридичним нормам і, ґрунтуючись на них, грамотно впливати на виробничу діяльність, передбачаючи її можливі негативні наслідки. З захисними нормами екологічної діяльності тісно пов’язані більш загальні правила екологічної поведінки, які згідно з новим типом екологічної культури повинні пунктуально відповідати гуманістичній етиці.

Все більшого значення останнім часом в області екологічної культури набуває розробка її теоретичних основ. Ще одним важливим аспектом, що входять в коло екологічної культури особистості, є проблема змісту процесу виховання та екологічної культури особистості.

Фундаментальною змістовною складовою частиною екологічної культури, що формує морально-естетичне ставлення до дійсності, є емоційно-естетична культура. І, нарешті, екологічна культура особистості немислима поза її діяльносно-практичним відношення до дійсності, основу якого – повинні складати цінності екологічної культури.

Культурні цінності, в широкому сенсі – морально-естетичні, норми і зразки поведінки, мови, діалекти, національні традиції і звичаї, історичні топоніми, фольклор, художні промисли і ремесла, твори культури і мистецтва, результати і методи наукових досліджень культурної діяльності, будівлі, що мають історико-культурну значимість споруди, предмети і технології, унікальні в історико-культурному відношенні території та об’єкти [12].

Функції культурних цінностей розроблені в контексті культурної спадщини і різних видів цінностей (моральних, релігійних, естетичних тощо) і соціокультурного потенціалу міста,

СУЧАСНА СТРАТЕГІЯ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

республіки (регіону), країни. Культурні цінності мають декілька рівнів:

- особистісний рівень (освоєння і перетворення цінностей в духовний світ особистості, формування індивідуальної системи цінностей);

- етнічний рівень (цінності національної і традиційної культур, що складають національне багатство, надбання);

- соціальний рівень, що відповідає певному періоду розвитку суспільства, соціально-економічної формації та ін.);

- цивілізаційний рівень (загальнолюдські цінності, що мають планетарну значущість, так звані "вічні" цінності);

- регіональний рівень цінностей, що включає культурний спадок і надбання певної території, краю, області. Зокрема, Львівська область має дуже велику культурну спадщину.

В процесі освоєння простору екологічної культури людина опановує загальноприйнятю системою норм і цінностей, адаптуючись до умов буття в даному екологічному середовищі. Такий культурологічний підхід в екологічному вихованні орієнтує педагога на те, щоб основою у виховному процесі стала народна педагогіка, національні традиції, національна культура. Ю.А. Стрільцов [15] розглядає їх в двох напрямках:

- в аспекті мотиваційної діяльності, перетворення цінностей в прагнення, в позицію особистості;

- в аспекті культуротворчості, що виявляється в ціннісно-орієнтованому виді діяльності.

Проектуючи даний підхід в руслі екологічної культури, можна виділити основні детермінанти національно-культурних цінностей екологічного виховання:

- мотиваційно-комунікативну, яка передбачає рішення задач комплексного (емоційного і раціонального) формування емоційно-особистісного ставлення до навколишнього природного середовища через етнокультурний підхід;

- інформаційно-когнітивну, що включає завдання від запам'ятовування і відтворення етнокультурного змісту екології до їх розуміння та застосування;

- культуротворчу, що має метою оволодіння етно-екологічними технологіями взаємодії зі світом природи. Підводячи підсумок аналізу розробленості проблеми екологічного виховання в руслі соціально-культурної діяльності та її зв'язку з поняттями "культура", "екологічна культура", "екологічна діяльність", "культурні цінності", "національні культурні цінності", "екологоорієнтоване навчання" зробимо деякі висновки:

В широкому сенсі сучасна стратегія екологоорієнтованого виховання – це виховання на засадах екологічних цінностей, які виступають не просто альтернативою цінностям технологічної цивілізації, але, перш за все, умовою збереження існування людства.

Висновок. Оскільки екологічне виховання розглядається нами у руслі соціально-культурної діяльності, важливо звернути увагу на діяльнісний компонент, що враховує мотивоване відношення особи до екологічних культурних цінностей, і відповідно формування соціально-мотивованої діяльності. Дослідження у даному розрізі варто продовжувати, оскільки є потреба розробки методологічних принципів, змісту, форм і методів розвитку екологічної культури вчителя, проблем створення екологоорієнтованого середовища.

1. Артановский С.Н. *Охрана окружающей среды и культурно-просветительная деятельность: учебное пособие.* – Л., 1988.

2. Киселева Т.Г. *Социально-культурная деятельность: учебник / Т.Г. Киселева, Ю.Д. Красильников.* – М.: МГУКИ, 2004.

3. Ярошенко Н.Н. *Социально-культурная деятельность в контексте формирования новых качеств социального взаимодействия // Ученые записки.* – М.: МГУКИ, 2001. – Вып. 23.

4. Серегин Н.В. *Методология и методика педагогического исследования в области художественного образования и социально-культурной деятельности: монография.* – Барнаул: Изд-во АлтГАКИ, 2008.

5. Ариарский М.А. *Прикладная культурология.* – СПб.: Изд-во "ЭГО", 2001.

6. Мамедов Н.М. *Культура, экология, образование.* – М.: РЭФИА, 1996.

7. Гагарин А.В. *Природоориентированная деятельность учащихся как условие формирования экологического сознания: дис. ... д-ра пед. наук.* – Москва, 2004.

9. Жарков А.Д. *Технология культурно-досуговой деятельности: учебное пособие для студентов вузов культуры и искусств.* – М.: Изд-во МГУКИ, 2007.

10. Ситаров В.А. *Социальная экология / В.А. Ситаров, В.В. Пустовойтов.* – М., 2000.

11. Лихачев Б.Т. *Экологическая культура личности // Философия воспитания.* – М.: Прометей, 1985.

12. Ариарский М.А. *Прикладная культурология.* – СПб.: Изд-во "ЭГО", 2001.

13. Волович Л.А. *Национальный компонент образовательных стандартов в профессиональной школе / Л.А. Волович, Г.В. Мухаметзянова.* – Казань, 1997.

14. Gusfield L. *Nature in ecological education. From knowledge to love.* – New York: Harcourt, 1967.

15. Стрельцов Ю.А. *Культурология досуга: учебное пособие.* – М.: Издательство МГУКИ, 2003.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012